

DE VERDELING VAN DE HUISHOUDELIJKE TAKEN: MISSCHIEN EVOLUTIES, MAAR ZEKER OOK WEERSTAND

Christophe Vandeschrick & Jean-Paul Sanderson
Centre de recherche en démographie et sociétés
Université Catholique de Louvain

« (...) pour que la femme ait la possibilité de faire un travail productif, il faut que l'homme partage avec elle le travail improductif », aldus Hubertine AUCLERT in een tekst verschenen in 1881 in "La citoyenne », geciteerd door Clémence HELFTER (2012). Ondanks de inspanningen om vrouwen in staat te stellen buiten het huishouden te werken, is onze samenleving er nog niet in geslaagd om ook aan de wens van minstens een meer gelijke, zo niet paritaire, verdeling van de huishoudelijke taken tussen mannen en vrouwen te voldoen. De gegevens uit de Generations and Gender Survey maken het mogelijk de problematiek van de verdeling van de huishoudelijke taken tussen de geslachten nauwkeurig te analyseren¹.

Onderzoek over dit onderwerp wordt gewoonlijk beïnvloed door sociale wenselijkheid: in hun antwoorden hebben mensen de neiging een beeld van zichzelf te geven dat overeenkomt met de normen die in onze samenleving als positief worden beschouwd (CAMBON L. (2006)). Tabel 1 toont de verdeling van de interviews volgens de aanwezigheid of afwezigheid van de partner, het geslacht van de ondervraagde persoon en de mate van betrokkenheid van de vrouw bij het huishouden. Gezien de methode om de mate van betrokkenheid van de vrouw bij de huishoudelijke taken² te bepalen, zou er ongeveer een derde van de waarnemingen per betrokkenheidsgraad moeten zijn. De situatie verschilt sterk naarmate de partner aanwezig of afwezig is:

- Indien de partner aanwezig was (dit was bij een vierde van de interviews voor deze analyse het geval), is de structuur in drie derden terug te vinden zonder noemenswaardige vertekening;
- Indien de partner afwezig was tijdens het interview, wordt deze structuur helemaal niet behouden: als de respondent een man is, heeft hij de neiging om de betrokkenheid van zijn partner bij de huishoudelijke taken te minimaliseren en zijn eigen betrokkenheid te overschatten. De omgekeerde situatie doet zich voor als de respondent een vrouw is. De percentages zijn vrijwel symmetrisch waardoor de situatie in totaal wel in evenwicht is.

¹ Zie in dat verband RÉGNIER-LOILLIER Arn. (2009), hoofdstukken 7 tot 10. De hier voorgestelde resultaten worden door die publicatie, die dit werk grotendeels inspireerde, bevestigd en zelfs aanzienlijk uitgebreid.

² Er wordt een score toegekend aan elke taak in de vragenlijst. De score is positiever of negatiever naarmate (eerder) de vrouw of (eerder) de man de taak op zich neemt. De score is nul wanneer de taak gelijk is verdeeld. Het effectieve gewicht hangt ook af van hoe zwaar de taak is. Deze scores worden samengevoegd en in percentages uitgedrukt. Op basis van de tertielen van deze percentages werden drie categorieën van de mate van betrokkenheid van de vrouw bij de huishoudelijke taken gedefinieerd (voor verdere details, zie SANDERSON *et al.* (2010)). Deze methode is zeer gelijkaardig aan die beschreven in SOLAZ A. (2009), pp. 271-272.

Kortom, bij beide geslachten komen we sociale wenselijkheid tegen. En ook bij de gewesten zien we zowel in Vlaanderen als Wallonië sociale wenselijkheid, op enkele verschillen na.

Tabel 1. Verdeling volgens de mate van betrokkenheid van de vrouw bij de huishoudelijke taken en de aanwezigheid van de partner tijdens het interview – relatieve cijfers

Partner aanwezig	Geslacht van de respondent	Mate waarin de vrouw de huishoudelijke taken op zich neemt			
		Laag	Matig	Hoog	Totaal
Nee	Man	42,9%	35,3%	21,8%	100,0%
	Vrouw	23,6%	32,3%	44,1%	100,0%
	Totaal	32,3%	33,7%	34,0%	100,0%
Ja	Man	36,3%	31,7%	32,0%	100,0%
	Vrouw	34,3%	33,8%	31,8%	100,0%
	Totaal	35,6%	32,5%	31,9%	100,0%
Totaal		33,0%	33,4%	33,6%	100,0%

De mannen zorgen voor de rekeningen en de klusjes, de vrouwen voor al de rest!

De gemiddelde score die zal gebruikt worden, wordt berekend op basis van de scores per taak: hoe positiever de score, des te groter de mate waarin de taak door de vrouwen wordt uitgevoerd. Figuur 1.a toont de score per gewest voor de 8 huishoudelijke taken die in de GGS-enquête werden weerhouden³. De curven van de verschillende taken kruisen elkaar niet, met de uitzondering van het boodschappen doen. Met andere woorden, op kleine verschillen na is het gedrag relatief homogeen in de drie gewesten van het land.

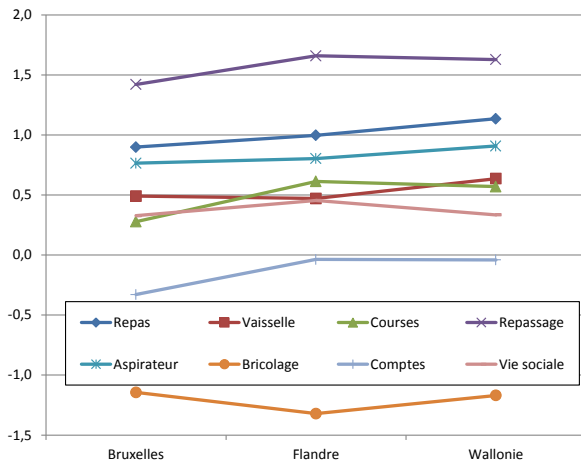
Met uitzondering van klusjes, die duidelijk hoofdzakelijk door mannen worden uitgevoerd, en het bijhouden van de rekeningen, die niet gender gerelateerd zijn, zijn de huishoudelijke taken hoofdzakelijk vrouwelijk. Stofzuigen, koken en strijken blijven zeer vrouwelijke activiteiten, mannen zijn daarentegen meer betrokken bij de afwas, de boodschappen en het sociale leven.

Wanneer we de curven meer in detail bekijken, zien we echter verschillende patronen. Zo boekt Wallonië bijvoorbeeld de hoogste score voor koken, stofzuigen en afwassen. Boodschappen, strijken en het sociale leven zijn vooral in Vlaanderen vrouwelijke taken. Ten slotte vertoont Brussel de minst mannelijke score voor klusjes, maar die ligt bijna op hetzelfde niveau als de score van Wallonië. Het verdelingspatroon varieert echter uiteindelijk maar lichtjes naargelang de gewesten, en het gedrag blijft in wezen vrij homogeen.

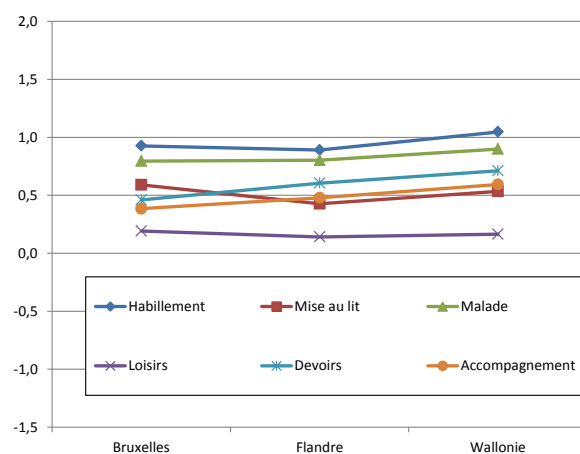
³ RÉGNIER-LOILIER *et al.* (2009) komen *grosso modo* tot dezelfde conclusies met een andere methode.

Figuur 2. Gemiddelde scores per gewest

Figuur 1.a. Gemiddelde score per huishoudelijke taak en per gewest

Figuur 1.b. Gemiddelde score per type kinderc zorg en per gewest

Een andere belangrijke huishoudelijke taak is de zorg voor kinderen jonger dan 14 jaar⁴. Wat betreft deze zorg, onderscheidt de GGP-enquête de volgende specifieke punten (figuur 1.b) : aankleden; de kinderen naar bed brengen; ziekte (thuisblijven als het kind ziek is); vrijetijdsactiviteiten (spelen met de kinderen en deelnemen aan hun vrijetijdsactiviteiten); huiswerk en begeleiding (kinderen afzetten aan kinderdagverblijf of school,...). De curven van de verschillende soorten kinderc zorg lopen dichter bij elkaar dan die van de huishoudelijke taken: Terwijl de theoretische maximum- en minimumwaarden 2 en -2 zijn, blijven de scores telkens tussen 0 en 1, dus zonder negatieve waarde. Kinderc zorg is dus nog steeds zonder uitzondering een meer vrouwelijke dan mannelijke aangelegenheid, hoewel de verantwoordelijkheid soms vrij goed verdeeld is tussen mannen en vrouwen (i.e. score 0). Op een paar details na zijn de gevonden patronen in de drie gewesten nagenoeg gelijk.

Kortom, vrouwen nemen het leeuwendeel van de huishoudelijke taken op zich. Mannen dragen veel minder bij tot de huishoudelijke taken, hoewel hun bijdrage (iets) groter is op vlak van kinderc zorg. Er is bovendien een duidelijke specialisatie van de geslachten in de verdeling van de huishoudelijke taken.

Jonge mannen meer actief in het huishouden. 'Iets' meer weliswaar!

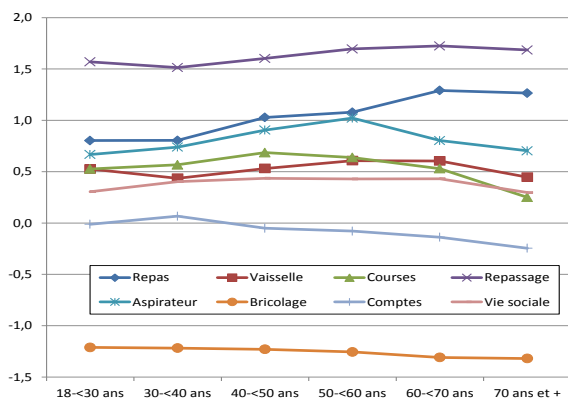
Heeft de leeftijd van de vrouw in het koppel een invloed op de bijdrage in de huishoudelijke taken? De taken worden meer geslachtsgebonden met de leeftijd, zowel in België (cf. figuur 2) als in Vlaanderen of Wallonië (niet-voorgestelde figuren). Naast deze algemene trend verschilt de situatie echter naargelang de taak:

- voor een eerste groep taken zien we een toenemende genderstereotype verdeling van de taken naarmate de leeftijd stijgt (strijken en koken door de vrouwen, rekeningen en klusjes door de mannen).
- Voor een tweede groep taken (boodschappen, stofzuigen, afwassen, sociaal leven) versterkt het vrouwelijke karakter in eerste leeftijdsfase om daarna weer af te nemen. Die daling, die meestal na 50 jaar optreedt, wordt waarschijnlijk gedeeltelijk verklaard doordat mannen geleidelijk het beroepsleven verlaten. Die verklaring geldt waarschijnlijk ook voor taken zoals rekeningen en klusjes, waarvan het mannelijke karakter zich versterkt.

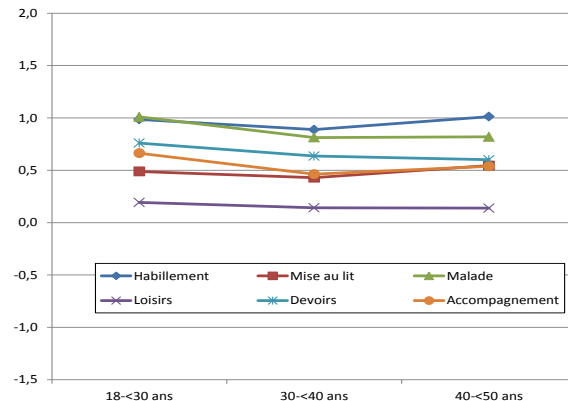
⁴ Het aantal respondenten op deze vragen (die alleen werden gesteld aan personen die tot een huishouden met minstens een kind jonger dan 14 jaar behoren) vertegenwoordigen slechts een derde van het aantal respondenten op de vragen over de huishoudelijke taken.

Figuur 2. Betrokkenheid van vrouwen bij de huishoudelijke taken en de kindzorg volgens leeftijd

Figuur 2.a. Huishoudelijke taken

Figuur 2.b. Kinderzorg

De iets hogere participatie van jonge mannen heeft betrekking op een groot deel van de huishoudelijke taken. Maar hoe kan deze vaststelling geïnterpreteerd worden? Gaat het om een leeftijds- of generatie-effect? Deze vraag is moeilijk te beantwoorden op basis van de cross-sectionele GGP-gegevens alleen. Maar daar waar we de interferentie tussen evolutie naar een grotere mannelijke deelname en het verlaten van het beroepsleven kunnen aanhalen (zoals bij boodschappen, stofzuigen of de afwas), kan een leeftijdseffect worden vermoed: in alle generaties neemt de man meer deel aan de huishoudelijke taken als hij de leeftijd bereikt om het beroepsleven te verlaten. Voor andere taken, zoals koken, zou de daling van het vrouwelijke karakter op jonge leeftijd kunnen worden geïnterpreteerd als een fundamentele wijziging in de verdeling van de taken tussen mannen en vrouwen in het huishouden: de jongere generaties onderscheiden zich door een grotere pariteit op dat vlak, zelfs als het vrouwelijke karakter duidelijk zichtbaar blijft.

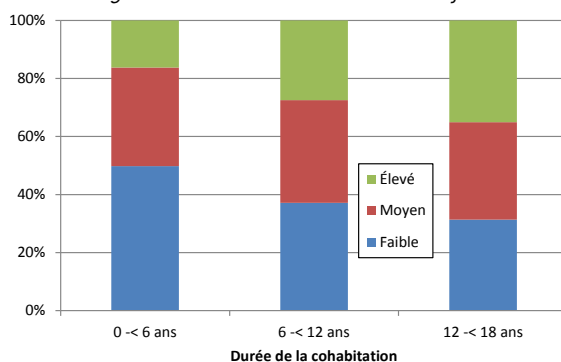
Om de kwestie van de kinderopvang te behandelen hebben we alleen de eerste 3 leeftijdsgroepen weerhouden gezien het lage aantal waarnemingen in de daaropvolgende leeftijdsgroepen. Er is geen duidelijke trend zichtbaar (figuur 2). Dat geldt zowel voor volledig België als voor de gewesten apart (figuren niet weergegeven). De taken zijn iets beter verdeeld bij de jongeren maar stabiliteit domineert voor de kindzorg.

Hoe langer mensen samenwonen, des te vaker de vrouw de huishoudelijke taken op zich neemt

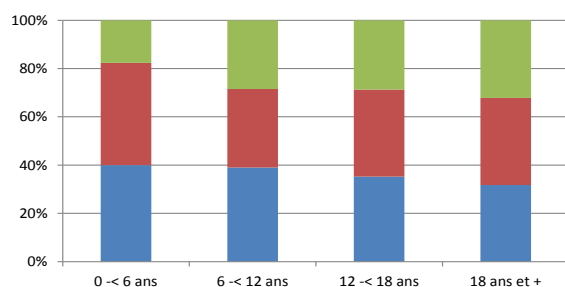
De duur van het samenwonen met de huidige partner werd opgesplitst in 4 categorieën (0 tot 6 jaar, 6 tot 12 jaar, 12 tot 18 jaar en 18 jaar en ouder). In deze analyse moet er rekening worden gehouden met de leeftijd, en in het bijzonder de leeftijd van de vrouw in het koppel aangezien de duur van het samenwonen sterk gerelateerd is aan leeftijd van de partners. De analyse beperkt zich tot vrouwen tussen 25 en 55 jaar, opgesplitst in drie leeftijdsgroepen (25 ≤ 35 jaar, 35 ≤ 45 jaar en 45 ≤ 55 jaar).

Figuur 3. verdeling volgens de mate van betrokkenheid van de vrouw, de leeftijd en de duur van het samenwonen

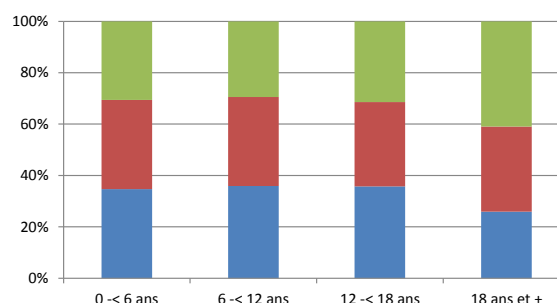
Figuur 3.a. Vrouwen van 25 tot 35 jaar

Figuur 3.b. Vrouwen van 35 tot 45 jaar

Figuur 3.c. Vrouwen van 45 tot 55 jaar

Voor jongere vrouwen (jonger dan 35 jaar) volgt de verdeling van de huishoudelijke taken een duidelijke trend (figuur 3.a): het aandeel van sterk betrokken vrouwen neemt toe met de duur van het samenwonen ten koste van de minst betrokken vrouwen. Het aandeel van matig betrokken vrouwen blijft vrijwel stabiel. Met andere woorden: het ziet ernaar uit dat de duur van het samenwonen een positieve invloed heeft op de mate van betrokkenheid van vrouwen. De algemene trend in de leeftijdsgroep 35 tot 45 jaar (figuur 3.b) is vergelijkbaar met de hierboven waargenomen trend.

Tot slot geeft in de derde leeftijdsgroep (45 tot 55 jaar) de groep met de langste relaties het tegenovergestelde beeld weer van de overige 3 groepen, die zeer vergelijkbare profielen vertonen:

- Voor de langere duurtijden bedraagt het aandeel sterk betrokken vrouwen bijna 40% tegen ongeveer 25% weinig betrokken vrouwen.
- Voor de andere duurtijden bedragen de percentages respectievelijk 35% en ±30%.

Kortom, het aandeel sterk betrokken vrouwen stijgt mee met de duur van het samenwonen. Op basis van die vaststelling kunnen we de volgende hypothesen formuleren:

- Hoe langer de samenwoning duurt, des te traditioneler de verdeling van de rolpatronen is.
- Vanaf een bepaalde leeftijd komen de middellange of kleine duurtijden overeen met een selectie personen die al met verschillende partners hebben samengewoond, met als gevolg:
 - Een betere verdeling van huishoudelijke taken, dat gezien de ervaring uit vroegere relaties de norm wordt.
 - Een modernere visie van samenwonen die enerzijds scheiden en opnieuw samenwonen mogelijk maakt, en anderzijds een meer gelijke taakverdeling binnen het huishouden tussen man en vrouw bevordert⁵.

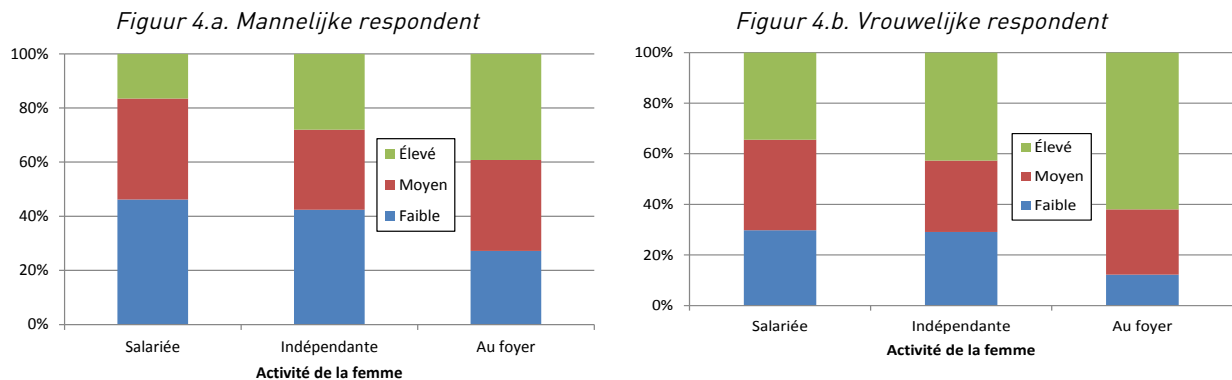
⁵ SOLAZ A. (2009 ; pp. 278-279) stelt dezelfde hypothese voor maar vanuit de lange duurtijden van samenwonen: "De tweede houdt verband met het feit dat deze koppels ook de meest stabiele koppels zijn en dat de grootste tegenstanders van de echtscheiding omwille van hun geloof of hun waarden dus ook hierin oververtegenwoordigd zijn. Maar deze hebben de grootste kans op een traditionele werking van het koppel".

SOLAZ A. (2009) suggereert de hypothese van een progressieve specialisatie binnen het koppel op basis van de duurtijd van het koppel, ten minste tot bepaalde leeftijden. Hoewel deze hypothese van progressieve specialisatie hier niet werd getest, toont figuur 3 dat ze op basis van onze gegevens bevestigd kan worden. Deze hypothese van Solaz doet bovendien denken aan de hypothese van de versterking van de traditionele rolpatronen naarmate het samenwonen langer duurt.

Activiteit van de vrouw buiten het huishouden: sterke concurrentie voor het huishoudelijke werk

Om de invloed van het tewerkstellingsstatuut van vrouwen te analyseren, hebben we drie categorieën weerhouden: Vrouwen die verklaarden dat ze huisvrouw waren en actieve vrouwen, met onderscheid tussen loontrekkenden en zelfstandigen⁶. Figuur 4 toont, zoals verwacht, dat werkende vrouwen over het algemeen minder betrokken zijn bij huishoudelijke taken dan huisvrouwen⁷.

Figuur 4. Verdeling van de mate van betrokkenheid volgens het tewerkstellingstatuut van de vrouw

Daarnaast bevatten loontrekkende vrouwen de laagste percentages vrouwen die sterk betrokken zijn bij de huishoudelijke taken, terwijl zelfstandige vrouwen zich in een tussenpositie bevinden. Hoe kunnen we deze vaststelling verklaren?

- Ten eerste kan het zijn dat zelfstandige vrouwen vrijer zijn dan loontrekkende vrouwen om hun tijd te organiseren. Ze zouden uiteindelijk flexibeler hun beroeps- en gezinsleven kunnen combineren.
- Bij vrouwelijke respondenten kan het gedeeltelijk het gevolg zijn van een selectie-effect (naast een effect van sociale wenselijkheid). Zelfstandige vrouwen die bij de huishoudelijke taken weinig betrokken zijn, besteden waarschijnlijk veel tijd aan hun beroepsleven en zijn daardoor ook niet beschikbaar om aan de enquête deel te nemen. Ze zouden in feite ondervertegenwoordigd zijn in de steekproef.
- Een ander effect zou een omgekeerde rol kunnen spelen: de uitbesteding van bepaalde huishoudelijke taken (taken die worden uitgevoerd door iemand anders dan de man of de vrouw van het koppel) komt vaker voor bij zelfstandige vrouwen, vooral bij taken die uitgesproken tot het rolpatroon van vrouwen behoren zoals strijken of stofzuigen. In die situatie daalt de betrokkenheidsgraad van vrouwen met het wegvallen van activiteiten die over het algemeen hun score naar omhoog duwen. Uitbesteding zou als gevolg hebben dat het de twee vorige effecten gedeeltelijk verzwakt, maar in geringe mate, gewoon omdat uitbesteding een marginaal verschijnsel blijft (80% van de ondervraagde huishoudens doet daar helemaal geen beroep op en meer dan 92% doet er maar voor maximum één huishoudelijke taak een beroep op).

⁶ We hebben hier enkel met het tewerkstellingstatuut van de vrouw rekening gehouden. Om dit verder te onderzoeken zou men ook rekening kunnen houden met het tewerkstellingstatuut van de man, de vergelijking van de werktijd tussen man en vrouw, de "economische kracht" van de vrouw gemeten door middel van een vergelijking tussen de inkomsten van beide partners, etc. (cf. o.a. BAUER D. (2009, pp. 229 en volgende) of PONTHEUX S. en SCHREIBER A. (2006, p. 48-50).

⁷ De situatie is identiek voor de kinderopvang (grafieken worden hier niet voorgesteld).

Figuur 4 toont ook dat de rapportering van de deelname van vrouwen in het huishouden sterk varieert naargelang het geslacht van de ondervraagde persoon: in gelijkaardige categorieën zijn de percentages weinig betrokken vrouwen systematisch hoger wanneer de respondent een man is. Met alle gebruikelijke voorzichtigheid en zonder rekening te houden met sociale wenselijkheid, kunnen we hier gekruiste gendergerelateerde reflexen vermoeden:

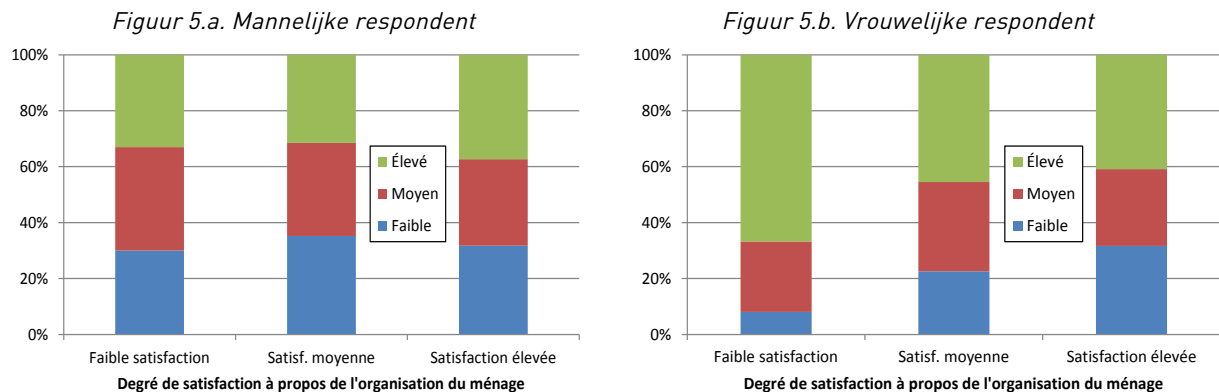
- De/sommige mannen van wie de vrouwen buiten het huishouden zouden werken, kunnen terecht of ten onrechte denken dat hun partner de huishoudelijke taken een beetje “verwaarloost”.
- De/sommige vrouwen zouden kunnen denken dat ze, gezien hun activiteit buiten het huishouden, te veel in het huishouden doen en dat hun partner te weinig doet.

Goed koppel, (door) betere verdeling van de huishoudelijke taken?

In de Generations and Gender Survey moest de ondervraagde persoon een vraag beantwoorden over de mate waarin hij tevreden was over de organisatie van het huishouden. Mannelijke respondenten (figuur 5.a.) rapporteren weinig verschil tussen de mate van tevredenheid over de organisatie van het huishouden uitgedrukt in het interview en de mate van betrokkenheid van de vrouw bij de huishoudelijke taken. Maar als de vraag gesteld wordt aan een vrouwelijke respondent, bepaalt haar aandeel in de huishoudelijke taken haar beoordeling over de organisatie van het huishouden: een zeer groot deel van de weinig tevreden vrouwen bestaat uit sterk betrokken vrouwen (ongeveer 70%) tegen een zeer klein deel van weinig betrokken vrouwen (minder dan 10%). Het verschil is kleiner bij vrouwen die matig of zeer tevreden zijn over de organisatie van het huishouden: 20-30% van weinig betrokken vrouwen tegen 40-45% van sterk betrokken vrouwen.

Kortom, de mate van betrokkenheid van de vrouw is een bepalende factor voor haar tevredenheid over de organisatie van het huishouden. Naarmate de huishoudelijke taken minder verdeeld zijn tussen man en vrouw is de vrouw minder tevreden met de organisatie van het huishouden. Bij mannen is er echter geen interactie tussen de twee factoren.

Figuur 5. De mate van betrokkenheid en de mate van tevredenheid over de organisatie van het huishouden

Dezelfde situatie geldt bij vrouwen voor de kindercare: hoe groter de betrokkenheid van de vrouw, des te kleiner haar tevredenheid over de verdeling van deze taken. Hoewel de verschillen minder uitgesproken zijn dan bij vrouwen, is de gradiënt bij mannen omgekeerd: mannen zouden dus de verantwoordelijkheid voor de kindercare graag delen.

Deze resultaten worden over het algemeen bevestigd door de situatie in Frankrijk. (BAUER D. (2009, pp. 234-235).

Samengevat

Met de GGS-gegevens kunnen we niet alleen de verdeling van de huishoudelijke taken tussen de leden van het koppel berekenen, maar ook de invloed van bepaalde kenmerken op dit fenomeen analyseren. Ondanks het feit dat vrouwen en mannen de verdeling van huishoudelijke taken verschillend rapporteren, blijven de meeste huishoudelijke taken over het algemeen toch nog steeds een meer vrouwelijke dan mannelijke aangelegenheid. Het aandeel van de vrouw in deze activiteiten neemt toe met de leeftijd en de duur van het samenwonen. Vrouwen die buiten het huishouden actief zijn, blijken ook minder betrokken bij de huishoudelijke taken dan huisvrouwen. Bij vrouwen heeft de mate van betrokkenheid in huishoudelijke taken een grote invloed op de mate van tevredenheid over de organisatie van het huishouden, terwijl bij mannen de mate van tevredenheid niet gerelateerd blijkt te zijn met de mate van betrokkenheid van de vrouw bij de huishoudelijke taken.

Kortom, de toenemende participatie van mannen in de huishoudelijke taken is nog steeds geen algemene trend. Het huishoudelijke werk blijkt vooral nog een vrouwenzaak hoewel voor sommige specifieke aspecten de deelname van mannen toch lijkt toe te nemen (bereiden van maaltijden of sommige aspecten van de kinderopvang). Bovendien toont de grote sociale wenselijkheid die uit de antwoorden blijkt dat de rolpatronen i.v.m. de verdeling van het huishoudelijke werk aan het veranderen zijn. Dit vertaalt zich echter nog niet massaal in het gedrag.

De man die kookt of voor de kinderen zorgt is, zowel qua norm als in de praktijk, geen eigenaardigheid meer. Maar zal deze trend zich uitbreiden tot alle dagelijkse taken van het huishouden? Zijn de veranderingen in de normen in onze samenleving de voorlopers van een verschuiving naar meer gelijkheid en zelfs pariteit tussen mannen en vrouwen qua betrokkenheid bij het huishoudelijke werk? Of zullen de belemmeringen voor deze evolutie, o.a. de weinig bemoedigende socio-economische omgeving, deze trend onderbreken en de vervulling verder uitstellen van de wens voor een betere verdeling van huishoudelijke taken tussen de geslachten, die al aan het einde van de 19de eeuw door Hubertine Auclert werd uitgedrukt?

Referenties

- BAUER D. (2009), « Chapitre 8. Mise en scène de la vie quotidienne. Dit-on les mêmes choses en présence de son conjoint ? », in RÉGNIER-LOILLIER Arn. (2009 ; Sous la dir. de), *Portraits de familles. L'enquête Études des relations familiales et intergénérationnelles*, Paris, Ined.
- BRUGELLES C. et SEBILLE P. (2009), « Chapitre 9. Pères et mères face aux activités parentales : un partage inégalitaire », in RÉGNIER-LOILLIER Arn. (2009 ; Sous la direction de), *Portraits de familles. L'enquête Études des relations familiales et intergénérationnelles*, Paris, Ined.
- CAMBON L. (2006), « Désirabilité sociale et utilité sociale, deux dimensions de la valeur communiquée par les adjectifs de personnalité », in *Revue internationale de psychologie sociale*, pp. 125-151.
- HELFTER Cl. (2012), *Zoom sur : le partage des tâches domestiques et parentales*, 14/02/2012 - 12:28 (<http://www.egalite2012.fr/publication/zoom-sur-le-partage-des-taches-domestiques-et-parentales>)
- PONTHIEUX S. et SCHREIBER A. (2006), *Dans les couples de salariés, la répartition du travail domestique reste inégale* (http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/DONSOC06d.PDF).
- RÉGNIER-LOILLIER Arn. (2009 ; Sous la direction de), *Portraits de familles. L'enquête Études des relations familiales et intergénérationnelles*, Paris, Ined.
- RÉGNIER-LOILLIER Arn. et GUISSÉ N. (2009), « Chapitre 7. Mise en scène de la vie quotidienne. Dit-on les mêmes choses en présence de son conjoint ? », in RÉGNIER-LOILLIER Arn. (2009 ; Sous la direction de), *Portraits de familles. L'enquête Études des relations familiales et intergénérationnelles*, Paris, Ined.
- SANDERSON J.-P. et VANDÉSCHRICK C. (2010), « Organisation des ménages et solidarités intergénérationnelles en Belgique », Communication au « Colloque international de l'AIDELF à Genève ».
- SOLAZ A. (2009), « Chapitre 10. Histoire conjugale et division du travail au sein du couple », in RÉGNIER-LOILLIER Arn. (2009 ; Sous la direction de), *Portraits de familles. L'enquête Études des relations familiales et intergénérationnelles*, Paris, Ined.